

ANAYASA MAHKEMESİ İÇTÜZÜĞÜNÜN ANAYASALLIĞI

Constitutionality Of Internal Regulations Of Constitutional Court
Of The Republic Of Türkiye

Taylan BARIN*

ÖZET

Bu makale, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün anayasal düzen içindeki konumunu ve yargısal denetime tabi olup olamayacağını incelemektedir. Anayasa'ya göre içtüzük, mahkemenin kendi çalışma usullerini belirlemekle sınırlı bir düzenleyici işlemdir. Ancak uygulamada, 6216 sayılı Kanun'a dayanılarak yapılan İçtüzük, yargılama usullerini de düzenlemekte ve bu durum en az üç gerekçeyle Anayasa'ya aykırılık doğurmaktadır: Evvela içtüzükle yargılama usulleri belirlenmesi, mahkemelerin yetkilerinin kanunla belirleneceğine dair Anayasal ilkeye aykırılık teşkil etmektedir. Bu durum aynı zamanda bir temel hak olan bireysel başvuru hakkının sınırlandırılması bağlamında Anayasa'nın 13. maddesine de aykırıdır. Son olarak ancak kanunla yapılabilecek bir düzenlemenin içtüzükle yapılması yasama yetkisinin devredilmezliği ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Öte yandan hukuk devletinin bir gereği olarak içtüzüğün yargılama usullerine ilişkin hükümlerinin mutlaka yargısal denetime açık olması gerekir. Bu denetimin adresi Danıştay olmalı; içtüzüğün yargılama usullerini düzenleyen ve bu sebeple içtüzük sınırlarını aşan kuralları iptal davasına konu edilebilmelidir. Böyle bir denetim, hem anayasal meşruiyeti hem de temel hakların güvencesini sağlamanın ön koşuludur.

Anahtar Kelimeler: İçtüzük, Dahili nizamname, Yargılama usulü, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, Danıştay denetimi.

ABSTRACT

This article examines the status of the Constitutional Court's Internal Regulation within the constitutional order and whether it is subject to judicial review. According to the Constitution, the Regulation is limited to organizing the Court's internal working procedures. In practice, however, relying on Law No. 6216, the Regulation also sets rules of procedure, which is unconstitutional for at least three reasons. First, procedural rules can only be enacted by law; doing so by regulation violates the constitutional principle that courts' powers must be prescribed by law. Second, regulating procedures through the Internal Regulation restricts the right of individual application, which is a fundamental right, and thus breaches Article 13 of the Constitution. Third, adopting provisions that require a law through an internal regulation contradicts the principle of the non-delegability of legislative power. Therefore, the Regulation's provisions on judicial procedures must be subject to review by the Council of State. Such a review is essential for constitutional legitimacy and the protection of fundamental rights.

Key Words: Rules of Procedure, Internal Regulation, Procedural Law, Rules of Procedure of the Constitutional Court, Council of State review.

*Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 0000-0001-8227-642X, taylan.barin@hbv.edu.tr

Atıf Şekli / Cite As: Taylan Barın, "Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün Anayasallığı", İnsan Hakları Yıllığı, C.43, Y. 2025:1-26
İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. | This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

EXTENDED ABSTRACT

This article examines the legal nature, constitutionality, and hierarchical position of the Internal Regulation of the Constitutional Court of Türkiye within the Turkish constitutional order. The study aims to evaluate the significance of these self-regulatory rules in relation to constitutional supremacy, separation of powers, and the hierarchy of norms. Its central hypothesis is that the Internal Regulation is not merely a technical guideline but, in certain instances, functions as a normative instrument that interprets and shapes the constitutional law. Accordingly, the possibility of subjecting the Internal Regulation to judicial review requires serious theoretical and practical consideration.

The first section sets out the theoretical framework of the hierarchy of norms and positions the Internal Regulation within this structure. Unlike statutes or executive orders, the Regulation is enacted by the Court itself to govern its adjudicatory functions. It contains provisions on annulment actions, abstract and concrete norm reviews, individual applications, and other competences assigned by the Constitution. In this respect, the Internal Regulation constitutes a sui generis normative instrument: not legislation, yet closely linked to constitutional adjudication.

The second part explores the interaction between Law No. 6216 and the Internal Regulation. While the Regulation often complements and operationalizes the Law, it sometimes fills legislative gaps or expands judicial authority. This raises questions regarding the limits of normative power and the exact hierarchical status of the Regulation. The article emphasizes that such expansion is particularly problematic when it concerns judicial procedures, which the Constitution requires to be prescribed by law. In this regard, the Court's reliance on its own internal regulation risks displacing the legislative prerogative.

The third part addresses whether the Internal Regulation may be subject to constitutional review. Both scholarship and the Court's jurisprudence are examined. The argument advanced is that the Regulation does not merely establish administrative routines but also regulates matters such as admissibility of individual applications, methods of substantive review, and types of decisions. These rules directly affect the enjoyment of fundamental rights. Thus, the Internal Regulation cannot be considered merely technical provisions; rather, it assumes constitutional significance as judicial norms.

Three constitutional objections are raised against regulating judicial procedure through the Internal Regulation. First, procedural rules must be enacted by law; permitting the Court to prescribe them undermines the principle that judicial powers and procedures are defined by law. Second, when the Regulation limits the scope of individual application, it directly restricts a fundamental right, contrary to Article 13 of the Constitution, which requires that limitations on rights be imposed only by law. Third, adopting provisions that properly belong to the legislative domain through internal regulation violates the principle of non-delegability of legislative power. Together, these objections indicate that the Regulation, by venturing into judicial procedure, create a structural tension with the Constitution itself.

Beyond this doctrinal critique, the article also examines the issue of judicial oversight. It argues that, as a matter of the rule of law, provisions of the Internal Regulation that regulate judicial procedures must be subject to judicial review. Since the Regulation is administrative in nature, this review should be undertaken by the Council of State. Rules that remain within the constitutional boundary of "working procedures" may legitimately stand, but those intruding upon judicial procedure must be open to annulment. Without such oversight, the Constitutional Court risks enlarging its own powers through self-regulation in ways not authorized by either the Constitution or statute.

A comparative perspective reinforces these concerns. In many jurisdictions, the internal regulations of high courts serve primarily as technical rules. However, when they affect judicial procedures and fundamental rights, they may have constitutional implications. The Turkish case is particularly striking: through reliance on Law No. 6216, the Internal Regulation has evolved into an instrument that extends beyond internal organization and into the field of constitutional adjudication. This blurring of boundaries demonstrates the need to clearly distinguish between working procedures, which the Court may legitimately regulate, and judicial procedures, which must remain within the exclusive domain of statutory law.

In conclusion, the article contends that the Internal Regulation should not be confined to the narrow category of “internal rules.” It functions simultaneously as a mechanism that ensure the application of the Constitution and as an instrument that concretize the interpretation of Law No. 6216. However, when it extends into judicial procedures, it oversteps constitutional boundaries. For this reason, its constitutionality must remain open to scrutiny. Subjecting the Internal Regulation to review by the Council of State, and annulling provisions that exceed their proper scope, would enhance the democratic legitimacy of constitutional adjudication and secure stronger safeguards for fundamental rights. Only by maintaining this balance can judicial autonomy co-exist with constitutional supremacy.

GİRİŞ

Hukuk dilinde önceleri “Nizamnâme-i Dâhili” veya “Dahîli Nizamnâme” olarak adlandırılan¹ içtüzük kelimesi “meclis, dernek, ortaklık gibi kuruluşların veya herhangi bir daire veya kurumun işlerini düzenlemek ve iyi işlemesini sağlamak amacıyla yalnız bunları oluşturanlara ve uygulandıkları yerlere özgü olmak üzere çıkartılan kuralların tümü” manasına gelmektedir². İchtüzük düzenlemeleri, içtüzüğü çıkaran veya düzenleyen kurumun işleyişiyle yakından alakalı olup, kural olarak o kurumdan hizmet alanlar veya kuruma başvuranlar açısından hüküm ve sonuç doğuracak düzenlemeler içeremezler.

İchtüzük denildiğinde kuşkusuz ilk akla gelen genel olarak yasama organı içtüzükleri, daha özelde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi İchtüzüğü’dür. Öz olarak parlamentonun çalışma düzenine ilişki kuralları tanzim eden içtüzükler; parlamentonun toplanmasını, gündemini, gündeme alınan konuların müzakere yollarını, karar alma usulleri başta olmak üzere parlamentoya verilmiş görevlerin yerine getirilmesine dair geniş bir düzenleme alanına sahiptir³. Yasama organına Anayasa ile verilen görev ve yetkilerin kullanımını sağlayan içtüzükler parlamento içi faaliyetler kadar ilgili ülkenin siyasal hayatının gelişme şekil ve istikametinde de hayatî role sahiptirler⁴. Bu öneminden dolayı TBMM İchtüzüğü Anayasa hukuku yazınında Tunaya tarafından kazandırılan “sessiz Anayasa” ile ifade edilmektedir⁵.

¹ Servet Armağan, *Memleketimizde İchtüzükler* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1972), 3.

² Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1996), 354.

³ Armağan, *Memleketimizde İchtüzükler*, 3.

⁴ Armağan, *Memleketimizde İchtüzükler*, 15. Yazar Schweitzeh’ten alıntılıdığı “bugünün İchtüzük hükümleri, yarının Anayasa hukuunun; bugünün İchtüzük tatbikatı ise, istikbalin İchtüzük kaidesidir” sözü ile İchtüzüğün önemine dikkat çekmektedir.

⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku* (İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, 5. Bası, 1982), 122.

Ayrıca TBMM'nin çalışmalarını kendi yapacağı içtüzükle düzenlemesi yönetsel bağımsızlık ilkesinin de bir gereğidir⁶.

Yargı organlarının çalışma düzenlerine dair dahili nizamnâmeleri ise parlamentoları kadar geniş kitleleri etkileme potansiyeli barındırmadığı için literatürde kendilerine geniş yer bulamamışlardır. Anayasa'da yüksek mahkemeler arasında sayılan Danıştay ile Yargıtay'ın iç işleyişlerine ilişkin yaptıkları düzenlemeler olan Danıştay hâkim ve savcılarının görevlerinin uygulanma şeklini gösteren Danıştay İçtüzüğü⁷ ile Yargıtay kurul, üye ve personelin görev ve yetkilerinin kullanımını gösteren Yargıtay İç Yönetmeliği⁸ buna örnek olarak gösterilebilir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nü diğer yüksek yargı organlarının kendi çalışma düzenlerine ilişkin hazırladıkları metinlerden ayıran temel unsur, içerdiği hükümlerin çalışma usulleri sınırlarını aşarak yargılama usulüne dair de kurallar içermesidir. Bu tespitimiz Anayasa'nın 142. maddesinde yer alan mahkemelerin görev ve yetkilerinin kanunla düzenleneceğine dair genel kural ile Anayasa'nın 149. maddesinde yer alan Anayasa Mahkemesi'nin yargılama usulünün kanunla düzenleneceğine ilişkin özel kuralla bağdaşmamaktadır. Mezkûr kurallar ve ilkeler olmasaydı dahi içtüzüğün niteliği ve bundan kaynaklı düzenleme alanı ve kabul usulü birlikte değerlendirildiğinde, yargılama usulünün içtüzükle düzenlenememesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Bu çalışmada Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün sınırları ile içtüzük sınırlarını aşan düzenlemeler, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün normlar hiyerarşisindeki yeri ve yargısal denetimi tartışılacaktır.

I. ANAYASA MAHKEMESİ İÇTÜZÜĞÜ'NÜN DÜNÜ VE BUGÜNÜ⁹

A. Bireysel Başvuru Öncesi Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü

Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası ile Türk hukukuna kazandırılmış bir müessesedir. AYM'nin yargılama usulüne dair düzenlemeler de ilk kez o dönem kanunda yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın Anayasa Mahkemesinin yargılama ve çalışma usulünü

⁶ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 25. Baskı, 2025), 281.

⁷ 6/1/1982 tarih ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu m. 63

“Görevlerin uygulanma şekli

Madde 63 – Danıştay meslek mensuplarının ve tetkik hakimleri ile savcılarının yukarıdaki maddelerde yazılı görevlerinin uygulanmasına idari daire ve kurulların çalışma usullerinin düzenlenmesine ve 7 nci maddede yazılı müdürlükler, bürolar ve kalemlerin görevlerinin ifasına ve işlerin belirli sürelerde sonuçlandırılmasına ilişkin hükümler Danıştay İçtüzüğünde gösterilir.”

Danıştay İçtüzüğü için bkz. 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmî Gazete.

⁸ 4/2/1983 tarih ve 2797 sayılı Yargıtay Kanunu m. 57

“Yargıtay İç Yönetmeliği:

Madde 57 – Yargıtaydaki kurulların, üyelerin, tetkik hakimleri ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı yardımcılarını ile diğer personelin görev ve yetkileri, çalışma usulleri, seçimlerin yöntemi, tutulacak defterler, kullanılacak basılı kağıtlar ile bu Kanunun uygulanmasına ilişkin diğer hususlar Yargıtay Büyük Genel Kurulunun oy çoğunluğuyla kabul edeceği İç Yönetmelikle düzenlenir.”

Yargıtay İç Yönetmeliği için bkz. 29.08.1983 Tarih ve 18150 sayılı Resmî Gazete.

⁹ Daha geniş bir açıklama için bkz. Taylan Barın, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvurularda Düşme Kararları”, *Anayasa Yargısı*, C. 41, S.2 (2024): 124-127.

düzenleyen 148. maddesine göre, “Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usûlleri kanunla; Mahkemenin çalışma tarzı ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.”

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, 22/4/1962 tarih ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri hakkında Kanun’un İçtüzük başlıklı 41. maddesinde düzenlenmiştir:

“İçtüzük

MADDE 41, — Anayasa Mahkemesinin çalışma tarzı ile üyeler arasındaki işbölümü, mahkemenin yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Bu İçtüzük Resmî Gazetede yayınlanır.”

1961 Anayasası’nın bütünüyle uyumlu olan bu madde ile yargılama usûlünün kanunla düzenleneceği hüküm altına alınmış, içtüzüğe ise Mahkeme’nin iç işleyişine dair sınırlı bir alan bırakılmıştır¹⁰. 44 sayılı Kanunla da Anayasa’ya uygun bir düzenleme benimsenmiştir.

1982 Anayasası’nın özgün hâlinin 149. maddesinin üçüncü fıkrası 1961 Anayasası ile hemen hemen aynıdır¹¹. Konunun düzenlendiği 10/11/1983 tarih ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun’un 44. maddesi de tıpkı 1961 dönemindeki 44 sayılı Kanun gibi Anayasa’nın tekrarından ibarettir¹².

Türk anayasa yargısı tarihinde en önemli dönüm noktalarından biri kuşkusuz bireysel başvuru yolunun kabulüdür. Bireysel başvuru, 7/5/2010 tarih ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 18. maddesiyle Türk hukuk sistemine girmiş ve Anayasa Mahkemesi’nin (AYM) kuruluşunun 50. yılında, 12/9/2012 tarihinde, uygulanmaya başlanmıştır. Henüz uygulanmaya başlanmadan evvel, bireysel başvurunun kabulüyle AYM’nin görev ve yetkileri değişmesi neticesinde yeni bir Anayasa Mahkemesi kuruluş ve yargılama usulleri kanunu yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Mezkûr kanunla içtüzüğün düzenleme alanı Anayasal sınırları gözardı edilerek genişletilmiştir.

B. Bireysel Başvurunun Kabulü Sonrası Anayasa ve 6216 Sayılı Kanun’daki Düzenleme

İlkin 2010 Anayasa değişikliği ile getirilen bireysel başvuru müessesesi Anayasa’nın 149. maddesinin değiştirilmesini zorunlu kılmış ve madde bugünkü halini almıştır¹³.

¹⁰ 1961 Anayasasının tekrarı niteliğinde olan bu madde İçtüzükle düzenlenecek olan alanda değişiklik öngörmemiştir.

¹¹ “Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usûlleri kanunla; mahkemenin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.”

¹² “İçtüzük

Madde 44 - Anayasa Mahkemesinin çalışma esasları ve üyeleri arasındaki iş bölümü, mahkemenin yapacağı içtüzükle düzenlenir. Bu İçtüzük Resmî Gazete’de yayımlanır.”

¹³ Çalışma ve yargılama usulü

AYM'nin yargılama usulü rejimine ve içtüzüğün sınırlarına ilişkin 149. maddenin beşinci fıkrası şu şekildedir:

“Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usûlleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.”

Şu hâlde; Anayasa'ya göre yargılama usulü kanunla, Mahkeme'nin çalışma esasları ise içtüzükle düzenlenecektir. Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasında Anayasa Mahkemesi'nin yargılama usulü ile çalışma esasları noktalı virgül kullanılmak suretiyle hassas bir ayrıma tabi tutulmuştur. Anayasa koyucu burada kanun ile içtüzük arasındaki çizgiyi net olarak belirlemiş, yargılama usulü ile üyelerin hakimlik güvencesinden bihakkın yararlanmasını mümkün kılan düzenlemelerin kanunla yapılacağını; mahkemenin çalışma düzeninin ise içtüzükle düzenlenebileceğini hüküm altına almıştır. Şu durumda Anayasa koyucununun muradının AYM'nin yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi olduğu hususunda duraksama bulunmamaktadır.

İçtüzük, Anayasa koyucunun iradesine uygun olarak 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasını a ve b bentlerinde düzenlenmiştir:

“İçtüzük

MADDE 5-(1) Bu Kanun çerçevesinde;

a) Mahkemenin iç düzeni, işleyişi, teşkilatı, çalışma usûlleri, tutulacak defter ve kayıtlar, elektronik ortam da dâhil evrak akış düzeni, arşivlenmesi, Mahkeme kütüphanesi, Genel Sekreterlik ile idari teşkilatı, idari personelin görev ve sorumlulukları,

MADDE 149- (Değişik: 7/5/2010-5982/19 md.) Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir.

Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.

Anayasa değişikliğinde iptale, siyasî partilerin kapatılmasına ya da Devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şarttır.

Şekil bozukluğuna dayalı iptal davaları Anayasa Mahkemesince öncelikle incelenip karara bağlanır.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işleri dosya üzerinde inceler. Ancak, bireysel başvurularda duruşma yapılmasına karar verilebilir. Mahkeme ayrıca, gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları çağırabilir ve siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısından sonra kapatılması istenen siyasî partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.

b) Başkan ve üyeler ile raportörler ve raportör yardımcılarının özlük dosyalarının tutulması, disiplin işleri, izin ve sağlık durumları, giyecekleri kisvelerin şekli ve bunların giyilme zaman ve yerleri,

c) Mahkemenin çalışma, yargılama usûl ve esasları¹⁴, müzakere ve duruşmaların yönetimi ve kayda alınması,

Genel Kurulca kabul edilecek İçtüzükle düzenlenir.

(2) İçtüzük Resmî Gazetede yayımlanır.”

Kanun'un 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi Anayasa'nın lafzına açıkça aykırı bir şekilde yargılama usûl ve esaslarını içtüzük sınırlarına dahil etmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 5. maddesindeki bu tercihle Anayasa koyucunun yargılama usûllerinin kanunla düzenlenmesi gerekliliğine dair getirmiş olduğu güvence ortadan kalkmıştır. 6216 sayılı Kanun'un iptali için açılan davada mezkûr 5. maddenin iptali ise talep edilmemiştir¹⁵. Ancak AYM, anılan maddenin iptali talep edilseydi ölçü norm olarak kullanabileceği Anayasa'nın 149. maddesini başka bir maddenin iptali talebi incelenirken yorumlamıştır.

AYM başkanının Mahkeme Yönetmeliklerini tek başına onaylamasını düzenleyen “Başkanın görev ve yetkileri” başlıklı 13. maddenin (1) numaralı fıkrasının d) bendinin iptali istenmiştir. Mahkeme anılan bendin iptal istemini incelerken ölçü norm olan Anayasa'nın 149. maddesini tefsir ederek: “Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasında, Anayasa koyucu hangi konuların kanunla veya içtüzükle düzenleneceğini saymak suretiyle belirlemiştir... Anayasa'nın kanunla ve içtüzükle düzenleneceğini belirttiği konular dikkate alındığında, bu konuların Anayasa'da kanunla düzenlenmesi zorunlu olan hususlar ile Mahkemenin yargısal işlemleriyle ilgili faaliyetlerini kapsadığı açıktır.” gerekçesine yer vermiş ve yönetmelik çıkarma onayının başkanın yönetim görevi içinde kaldığından bahisle iptal talebini reddetmiştir¹⁶.

Netice itibarıyla Anayasa Mahkemesi'nin yargılama usulünü içtüzük ile düzenleyebileceğine ilişkin 6216 sayılı Kanunla getirilen kural Anayasa'ya uygunluğu denetlenmeksizin mevzuatta yürürlüğünü devam ettirmiştir.

¹⁴ Vurgu bize aittir.

¹⁵ Bir somut norm denetiminde tam olarak AYM'nin yargılama usûl ve esaslarının içtüzükle düzenleyemeyeceği gerekçesiyle itiraz başvurusunda bulunulmuşsa da AYM “kuralların itiraz başvurusunda bulunan Mahkemenin bakmakta olduğu davada uygulanma imkânı bulunmadığından başvurunun Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle reddine” karar vermiştir. AYM, T. 14.07.2021, E.2021/74, K.2021/51.

¹⁶ AYM, T. 01.03.2012, E.2011/59, K.2012/34.

Yönetmelikle belirlenecek konular 6216 sayılı Kanun'un 23., 27., 28., 29. ve 44. maddelerinde belirtilmiştir. Anılan maddelerde yönetmeliğe bırakılan Mahkemenin yönetimi, Genel Sekreterliğe bağlı birimlerin çalışma esasları, aday memurların sınav usûlü, adaylık süreleri, eğitimi, hizmet birimlerinin görev ve sorumlulukları gibi Mahkemenin idari faaliyetleridir. Ashında Yönetmeliğe bırakılan konular ile Anayasa koyucunun içtüzüğe bıraktığı konular örtüşmektedir. Burada 6216 sayılı Kanun İçtüzüğü Kanun'la aynı seviyede konumlarken, İçtüzükle düzenlenmesi gereken konuların bir kısmını ise yönetmeliğe bırakmıştır.

II. AYM İÇTÜZÜĞÜ'NÜN HUKUKİ NİTELİĞİ VE YARGISAL DENETİMİ

A. Hukuki Niteliği

Anayasa Mahkemesi İÇTÜZÜĞÜ'nün hukuki niteliği tespit edilirken metnin bir yargılama faaliyeti mi yoksa idarenin düzenleme yetkisi bağlamında bir belge mi olduğu üzerinde durulmalıdır. Öğretide yargılama faaliyeti, hâkim statüsündeki kişilerden oluşan mahkemelerin, önlerine gelen davaları yargılama usullerine göre görüp karara bağlaması olarak tanımlanmaktadır¹⁷. Yargı organının yargılama faaliyeti dışında idari işlev kabul edilen idari nitelikteki birtakım işlemleri de bulunmaktadır¹⁸. Adâlet hizmetinin kuruluş ve yürütülüşüne dair düzenleyici ve bireysel işlemler ve adâlet hizmetinde çalışan personelin özlük işlerine ilişkin işlemler bağlamında yargı organı da işlevsel anlamda idare kapsamında değerlendirilmektedir¹⁹. İdare işlevinin ise yasama ve yargı fonksiyonları dışında kalan tüm kamusal işlerden meydana geldiği belirtilmektedir²⁰.

Danıştay bir kararında “...Yargı organlarının da idarî nitelikte işlem tesis edebilecekleri ve bu işlemlerin idarî yargıda dava konusu edilebilecekleri açıktır. Ancak, bir yargı merciinin tesis ettiği işlemin, yargısal değil, idarî olduğunu kabul edebilmek için de, söz konusu işlemin bütünüyle idarî işleviyle ilgili olması, yargısal nitelikte bir yetkinin kullanılmasına ilişkin bulunmaması gerekir...” diyerek yargı organının yargısal nitelikte olmayan işlemlerinin işlevsel anlamda idare içinde kaldığını kabul etmiştir²¹. Başka bir kararında Danıştay “...yargı organlarının, yargısal işlemlerden ayrılabilen ve yargılama süreci ile ilgili olmayan faaliyet ve işlemleri, idari faaliyet ve idari işlem teşkil eder. Buna göre, yargı fonksiyonu ile ilgili olmayan işlemlerin, sırf mahkemeler veya hakimler tarafından yapılması, bunların yargısal işlem sayılmasına dayanak oluşturmaz. İdare işlevine ilişkin olarak yapılan işlemler, hangi makam tarafından yapılırsa yapılsın, idari işlem sayılarak, idari yargının denetimine tabi olması gerekir” şeklinde karar vermiştir²². Danıştay, benzer bir kararında aynı sonuca hukuk devletinin bir şartı olan hukuki güvenlik ve adil yargılanma hakkı gerekçesine dayanarak ulaşmıştır²³. Yine Danıştay 1979 tarihli bir kararında Yargıtay Başkanlar Kurulu’nun Yargıtay Daireleri arasındaki iş bölümüne ilişkin bir kararını denetlemiştir²⁴.

Anayasa Mahkemesi İÇTÜZÜĞÜ, yalnızca Mahkeme’nin iç düzenini ilgilendirdiğinden, doğrudan yasama ya da yürütme organının düzenleme yetkisi alanına girmemektedir. Bu

¹⁷ Celal Erkut, *İptal Davasının Konusunu Oluşturması Bakımından İdari İşlemin Kimliği* (Ankara: Danıştay Yayınları, 1990), 78.

¹⁸ Halil Kalabalık, *İdare Hukuku Dersleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 5. Baskı, C. 2, 2021), 21; Baki Kuru, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2005), 58.

¹⁹ Ramazan Çağlayan, “Yasama ve Yargı Organlarının Yönetmelik Yapma Yetkisi Üzerine”, *ASBÜHFD*, C.7, S.1 (2025): 6.

²⁰ Erkut, *İptal Davasının Konusunu Oluşturması Bakımından İdari İşlemin Kimliği*, 63.

²¹ D. 10. D, T. 20.09.1990, E.1990/2918, K.1990/1760.

²² D. 10. D, T. 11.1.2016, E. 2015/1663, K. 2016/91.

²³ D. 5. D, T. 24.01.2007, E. 2005/5627, K. 2007/72.

²⁴ D. 12. D, E. 1978/7347, K. 1979/893.

yönüyle, kurumsal özerklik çerçevesinde Mahkeme'nin kendi iç işleyişini belirleme yetkisinin bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir²⁵.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 95. maddesinde, içtüzüğün nasıl değiştirileceğine ilişkin usul düzenlenmiştir. Buna göre, içtüzükte değişiklik yapılması, Mahkeme Başkanı veya en az üç üyenin yazılı ve gerekçeli talebiyle mümkündür. Bu talepler Başkanlıkça en geç on beş gün içerisinde Genel Kurul gündemine alınır. Eğer Genel Kurul, değişiklik yapılması gerektiği kanaatine varırsa, üyeler arasından seçilecek üç kişilik bir komisyon görevlendirilerek, içtüzük değişikliğine ilişkin bir rapor hazırlanması sağlanır. Bu komisyon, değişiklik metni taslağını da içeren raporunu hazırladıktan sonra, rapor otuz gün içinde Genel Kurul gündemine alınarak karara bağlanır. Bu kurallar yöntemsel bağımsızlık gereği, Anayasa Mahkemesi'nin kendi çalışma usullerini ve iç işleyişini belirlemeye yönelik bir normatif çerçeve sunmaktadır.

Dolayısıyla AYM İçtüzüğü'nün, AYM Genel Kurulu tarafından tesis edilmekle birlikte kural olarak yargısal usullerle oluşturulmayan ve yargısal faaliyetlerin çözümüne ilişkin olmayan, yargı işlevi dışında kalan, yalnızca AYM'nin iç düzenine ve çalışma usulüne dair düzenlemeler içeren kurallardan oluştuğu söylenebilir. Buna göre AYM İçtüzüğü'nün, idari fonksiyona dahil olup idari işlem niteliğinde olduğu kabul edilmelidir. Öğretideki tartışmanın kaynağı ise idari işlev kapsamında olmayan yargılama usulüne ilişkin konuların Anayasa'ya aykırı bir şekilde içtüzükte düzenlenmesi olup bu hususu içtüzük hükümlerinin denetimini inceleyeceğimiz aşağıdaki başlıkta ele alacağız.

Hukuk literatüründe soyut, genel, herkese yönelik, muhatabının kim olduğu önceden kesin olarak belirlenemeyen kurallar bütününe düzenleyici işlem denilmektedir²⁶. Yukarıda idari faaliyet kapsamında değerlendirdiğimiz AYM İçtüzüğü'nün bu tanıma göre bir düzenleyici idari işlem olduğunda şüphe bulunmamaktadır. Sonuç olarak AYM İçtüzüğü'nün hukuki niteliğinin düzenleyici idari işlem olduğu kabul edilmelidir.

B. Normlar Hiyerarşisindeki Yeri

Türk hukuk sisteminde benimsenen Kelsen'in normlar hiyerarşisi teorisine göre iki norm arasında altlık-üstlük ilişkisi kurulabilmesi için üst olduğu iddia edilen normun diğer normun oluşturulma şeklini (prosedür/usul) ya da içeriğini belirlemesi gerekmektedir. Bu iki ihtimalden en az birinin olmaması durumunda söz konusu normlar arasında bir hiyerarşik ilişkiden bahsedilemeyecektir²⁷.

Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün normlar hiyerarşisindeki konumu öğretide farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Gözler'e göre, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü açık biçimde kanun altı bir düzenleme niteliğindedir²⁸. Buna karşın Gülgeç, içtüzüğün Anayasa'nın doğrudan verdiği yetkiyle kabul edilmesi nedeniyle, kanunlardan daha üstün bir normatif değere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Gülgeç'e göre, Anayasa'nın 149. maddesi ile öngörülen yapı, kanun ile içtüzük arasında hiyerarşik bir ilişki kurmaktan

²⁵ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 498.

²⁶ Çağlayan, 6.

²⁷ Yaşar Salihpaşaoğlu, *Hukuka Giriş* (Ankara: Adalet Yayınları, 1. Baskı, 2023), 76-77.

²⁸ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Ekin Yayınevi, 4. Baskı, 2021), 1205.

ziyade, konuya göre bir yetki paylaşımı esasına dayanmaktadır. Bu nedenle içtüzüğün dayanağını doğrudan Anayasa'dan alması, onu özel statülü bir norm haline getirmektedir²⁹.

Bununla birlikte, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 5. maddesi, içtüzüğün bu kanun çerçevesinde düzenleneceğini belirtmekte ve bu durum, içtüzüğün kanun altı bir norm olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir. Kanun koyucunun bu yöndeki iradesi dikkate alındığında, içtüzüğün kanunla belirlenen sınırlar içinde ve onun tamamlayıcısı olarak işlev gördüğü söylenebilir³⁰.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün Mevzuat Bilgi Sistemi'nde "Tüzükler" başlığı altında sınıflandırılmış olması da içtüzüğün idari düzenleyici işlem statüsünde, dolayısıyla kanun altı bir norm olarak kabul edildiği yönündeki görüşleri desteklemektedir.

Sonuç olarak içtüzük, yürürlükteki hukuk normları arasında "idari düzenleyici işlemler" kategorisinde yer almakta olup, kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin altında, ancak birel idari işlemlerin üzerinde bir normatif değere sahiptir. Normlar hiyerarşisinde, Anayasa ve kanunların uygulanmasını sağlayan ikincil nitelikte bir düzenleme olması nedeniyle kanunlara aykırı olamaz, ancak onları tamamlayıcı nitelikte hükümler içerebilir.

Ne var ki, içtüzüğün normatif düzeyde hangi basamakta yer aldığına ilişkin bu tartışma, uygulamada sınırlı etkiye sahiptir. Zira içtüzük, esasen Anayasa Mahkemesi'nin iç işleyişine ilişkin teknik düzenlemeleri içermekte olup, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine doğrudan etki eden bir düzenleyici çerçeve sunmaktan uzaktır. Bu nedenle, teorik düzeyde süregelen normlar hiyerarşisi tartışmalarının, pratik işleyiş bakımından belirleyici bir rol oynamadığı ifade edilebilir.

C. AYM İçtüzüğü'nün Yargısal Denetimi

Türk hukuk sisteminde olağanüstü hâl cumhurbaşkanlığı kararnameleri haricinde³¹ yargısal denetime kapalı herhangi bir düzenleyici işlem bulunmamaktadır. Bu nedenle yukarıda ifade edildiği üzere bir düzenleyici idari işlem olan AYM İçtüzüğü'nün yargı denetimi dışında olduğu düşünülemez. İdari faaliyet kapsamında değerlendirilen işlemlerin denetiminin idari yargı yerlerinin görev alanının içinde olduğu dikkate alındığında AYM İçtüzüğü'nün denetiminde de idari yargının görevli olacağı açıktır.

²⁹ Yahya Berkol Gülgeç, *Normlar Hiyerarşisi: Türk Alman ve İngiliz Hukuk Sistemlerinde Kural İşlemlerin ve Mahkeme Kararlarının Hiyerarşik Gücü* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, 2022), 136.

³⁰ Benzer görüş için bkz. Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, 2024), 487.

³¹ Olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin denetime tabi olmadığı zaman dilimi en fazla üç aydır. Anayasa m. 119/7'ye göre "... olağanüstü hâl sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar."

Buna göre Olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı kararnamesi TBMM'nin üç aylık süre içerisinde görüşmediği takdirde yürürlükten kalkar, görüşüp kanunlaştırırsa da Anayasa Yargısı denetimine tabi olan bir düzenlemedir. Bkz. Yavuz Atar, "Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Hukuki Rejimi ve Anayasallık Denetimi", *Anayasa Yargısı*, C.36, S.1 (2019): 253-259; Osman Can, Duygu Şimşek Aktaş, "Olağanüstü Hâl Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerin Yargısal Denetimi Üzerine", *MÜHFD*, C. 23, S.1 (2017): 26-42.

6/1/1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca idari yargının yargısal denetimi idari işlem, idari eylem ve bazı idari sözleşmelerle sınırlıdır. Nitekim Danıştay da Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir bireysel başvuruyla ilgili olarak "...davacının bireysel başvurusu hakkındaki kararın 'yayımlanmasına' ilişkin işlem, yargı fonksiyonunun yerine getirilmesi kapsamında tesis edilen yargısal işlem değil, aksine idari bir işlem olduğundan, davacının açık kimliği ve kimliğini belli eden bilgilerin yer aldığı kararın Anayasa Mahkemesinin ve Resmi Gazetenin internet erişimine açık arşivi başta olmak üzere kamuya açık tüm kaynaklardan kaldırılması talebiyle yaptığı başvurunun zımnen reddi işleminin de, bir idari işlem olduğu, dolayısıyla idari davaya konu edilebileceği(ne)..." karar vermiştir³².

Bu açıklamalar ışığında bir yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'nin, ülke genelinde uygulama alanı bulan içtüzüğünün denetimi 6/1/1982 tarih ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu m. 24/1-c) "... ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere" karşı açılacak davaların ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görüleceğine dair genel kural kapsamında kaldığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte içtüzükte yer alan ve yalnızca Mahkeme'nin çalışma düzenine ilişkin olan düzenlemelere karşı açılacak davaların ancak kuralın muhatapları tarafından açılabilmesi de akılda tutulmalıdır. Aksi halde her dava gibi iptal davasının da temel şartı olan menfaat şartının oluşmadığına karar verilecektir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi'nin salt çalışma düzenine ilişkin olan içtüzük hükümlerinin denetiminde Danıştay'ın çok daha titiz davranması gerektiği, Anayasa Mahkemesi'nin yöntemsel bağımsızlığını anlamsızlaştırmamaya özen göstermesi gerektiği açıktır.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin çalışma usulü ve düzeninin sınırlarını, dolayısıyla içtüzük düzenlemesi mahiyetini aşarak Anayasa'ya aykırı bir şekilde yargılama usullerine ilişkin kurallar ihdas eden içtüzük hükümlerinin yargısal denetimi daha farklı bir meseledir. Bu türden hükümlerin nitelendirmesi Danıştay tarafından yapılmalı ve mahiyeti gereği içtüzük hükmü olmadığı kabul edilmelidir.

Temel vazifesi Anayasa'yı korumak olan Anayasa Mahkemesi de aşağıda örneklerine yer verileceği üzere Anayasa'ya aykırı işlemler ve düzenlemeler yapabilmektedir. Bir hukuk düzeninde olması gereken açısından yaklaşıldığında Anayasa Mahkemesi'nin bir düzenleme yaparken Anayasa'nın koyduğu çerçeve dışına çıkmaması beklenir. Ancak içtüzük bakımından bu sınır yukarıda bahsedildiği üzere sık sık aşılmaktadır³³. Bu sebeple Anayasa Mahkemesi İchtüzüğüyle Anayasa'ya aykırı bir şekilde yargılama usullerine ilişkin düzenlemeler getirilmesinin, üstelik içtüzüğün herhangi bir denetime tabi tutulamayacağına dair görüşlerin hukuk devleti ilkesiyle bağdaştığı söylenemez.

Netice itibarıyla Danıştay'ın Anayasa Mahkemesi İchtüzüğü'nü ilk derece mahkemesi olarak denetleyebileceği, denetlediği kuralların nitelemesini kendi yapacağı ve içtüzük sınırlarını aşarak yargılama usulü kuralı niteliğinde kural tespit etmesi halinde Anayasa'nın 142., 149., 13., 36. ve 40. maddeleri gereği içtüzükle değil kanunla düzenlenmesi gerektiğinden bahisle ilgili içtüzük hükümlerini iptal etmesi gerektiği kanaatindeyiz.

³² D. 10. D, T. 11.1.2016, E. 2015/1663, K. 2016/91.

³³ Bu bağlamda kanun koyucu eleştirilebilirse de yasama organının tasarrufları bu çalışma kapsamını aştığı için ayrıca tahlil edilmemiştir.

III. ANAYASA MAHKEMESİ İÇTÜZÜĞÜ'NDE İÇTÜZÜK SINIRLARINI AŞAN DÜZENLEMELER

Birinci bölümde işaret edildiği üzere Anayasa'nın 149. maddesinin beşinci fıkrasına göre AYM'nin içtüzükle düzenleyebileceği işler Mahkeme'nin çalışma esaslarıyla sınırlı tutulmuştur. Yargılama usulünün ise kanunla düzenleneceği Anayasa'nın aynı hükmünde güvence altına alınmıştır.

Bir hukuk terimi olarak “usul” yol, yordam, yöntem manâsına gelmektedir³⁴. Çalışma usulü ile yargılama usulü tamamıyla farklı iki kavramdır. Anayasa'da, Mahkemenin içtüzük ile düzenlemesine müsaade edilen alan 1961 Anayasası'ndan bu yana bir değişikliğe uğramamış ve “mahkemenin çalışma usulü” ile sınırlandırılmıştır. Çalışma usulü, mahkemenin yönetsel bağımsızlığına işaret eden, çalışmalarını kendi programlayabileceği bir usulde takip etmesini mümkün kılan kurallardır. Örneğin İçtüzüğün 30. maddesinde bölümlerin çalışma usulü, 33. maddesinde ise komisyonların çalışma usulü düzenlenmiştir. Bu maddelerde, dosyaların hangi sırayla sunulacağı, oturumun nasıl yönetileceği, oylamanın hangi üyeden başlayacağı vs. gibi başvuru açısından doğrudan hüküm ve sonuç doğurmayan meseleler düzenlenmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin çalışma usulüyle doğrudan ilgili olmayan fakat mahkemenin iç işleyişine ilişkin olarak değerlendirilebilecek emekliye ayrılan üyelere onur belgesi verilmesi (İçtüzük m. 93), üyeler ile emekli üyelerin cenaze törenleri (İçtüzük m. 94) gibi konular da İçtüzükte düzenlenmiştir.

Yargılama usulü, çalışma usulünden farklı olarak, bir hakkın yargılama aracılığıyla gerçekleştirilmesinde takip edilmesi veya riayet edilmesi gereken prosedürdür³⁵. Yargılama usulü temelde yargı yerlerine başvuracak kişiler ile yargı yerlerinin uyumsuzluğun çözümünün her aşamasında (başvurmadan önce, yargılama aşamasında, kararın denetlenmesi ve icrası aşamalarında) uymaları gereken kurallar bütünü şeklinde özetlenebilir. Bireysel başvuru hakkı ve mahkemeye erişim başta olmak üzere adil yargılanma hakkının tüm alt güvence ve ilkeleriyle ilişkili olan yargılama usulünün kanunla düzenlenmesi de Anayasa'daki diğer güvenceler olmasa dahi Anayasa'nın 36. maddesinin bir gereğidir.

İçtüzükle yargılama usulüne dair düzenleme yapılmasını sakıncalarını şöyle sıralayabiliriz³⁶:

1- Anayasa'nın kanunla düzenlenmesi öngördüğü konularda yasama harici bir organ tarafından düzenleme yapılabilmesi Anayasa'nın 7. maddesinde düzenlenen yasama yetkisinin devri niteliğindedir³⁷. Bu kuralın istisnası Anayasa koyucunun açıkça

³⁴ Şanal Görgün, Levent Börü ve Mehmet Kodakoğlu, *Medenî Usûl Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 12. Baskı, 2023), 2. Ayrıntılı açıklama ve medenî usûl hukukuna dair geniş bilgi için bkz. Hakan Pekcanitez, *Medenî Usûl Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 15. Baskı, 2017), 12 vd.

³⁵ Murat Atalı, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 3. Baskı, 2020), 3.

³⁶ Taylan Barın, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvurularda Düşme Kararları”, *Anayasa Yargısı*, C. 41, S.2 (2024): 125-126.

³⁷ “Anayasa'nın 7. maddesinde, “Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez.” denilmektedir. Yasama yetkisinin Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olması ve bu yetkinin devredilememesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereğidir. Bu hükme yer veren Anayasa'nın 7. maddesinin gerekçesinde yasama yetkisinin parlamentoya ait olması “demokrasi rejimini benimseyen siyasi rejimlerde kaçınılmaz bir durum” olarak nitelendirilmiştir. Madde gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, yasama yetkisinin devredilmezliği esasen kanun

kanunla düzenlenmesini öngördüğü konularda, yasama organının temel kuralları saptadıktan sonra, uzmanlık ve idare tekniğine ilişkin hususları yürütmeye bırakmasıdır. Bu istisna haricinde Anayasa’da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Yönetmelik, Tüzük, İçtüzük vs ile düzenleme yapılamaz. Her ne kadar 6216 sayılı Kanun’un 5. maddesi AYM’nin yargılama usulünün içtüzükle düzenlenmesine cevaz veriyor olsa da bu kural Anayasa m. 149/5’e açıkça aykırıdır. Kaldı ki, Anayasa m. 149/5 hükmü olmasaydı dahi Anayasa m. 142, m. 36, m. 40 ve m. 13 uyarınca yargılama usulünün kanun harici başka bir normla düzenlenebilmesi mümkün olmazdı.

2- İçtüzükle AYM’nin yargılama usulünün düzenlenebilmesi temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceğini öngören Anayasa’nın 13. maddesine aykırıdır. İçtüzükle yargılama usulüne dair değişiklik yapılabilmesi, AYM içtihadında bir hak olarak tanımlanan bireysel başvuru hakkını içtüzükle sınırlanması sonucu doğurur³⁸.

3- İçtüzük, Mahkeme’nin iç işleyişine ilişkin bir düzenleme olup kabulü veya değiştirilmesi AYM üye tamsayısının salt çoğunluğu ile mümkündür³⁹. AYM’nin karar çoğunluğu ile yargılama usulü başlığı altında tüm toplumu ilgilendiren bir konuda norm ihdas edebilmesi genel anlamda demokrasi ile dar anlamda ise Anayasa’nın 6. maddesinin ikinci fıkrası hükmü olan “*Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır*” prensibiyle bağdaşmamaktadır.

Şimdi çalışma usulüne değil de yargılama usulüne ilişkin oldukları gerekçesiyle içtüzük sınırlarını sırasıyla aşan düzenlemeler olarak adlandırdığımız düzenlemeler incelenecektir:

A. AYM İçtüzüğü m. 80: Düşme Kararı

İçtüzük sınırlarını aşan düzenlemeler bağlamında en öne çıkan ve en yaygın karşılaşılın uygulama kuşkusuz düşme kararlarıdır⁴⁰. 6216 sayılı Kanun’un 50/5. maddesi, bireysel başvurularda düşme kararının yalnızca “*davadan feragat*” halinde verilebileceğini öngörmektedir. Buna karşılık, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 80. maddesi, düşme kararı verilebilecek halleri şu şekilde genişletmektedir:

koyma yetkisinin TBMM dışında bir organca kullanılamaması anlamına gelmektedir.” AYM, T. 14.12.2016, E.2016/139, K.2016/188, p. 7-8.

³⁸ AYM, bireysel başvuru hakkının Anayasa’nın 148. maddesinde düzenlendiğini ifade ettikten sonra bu hakkın Anayasa’nın 40. maddesinde güvenceye bağlanan etkili başvuru hakkının özel bir görünümü olduğuna işaret etmiş, yukarıda ifade edildiği üzere AİHS’in 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkıyla bağlantı kurarak konu bakımından yetkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Ruhi Abat Başvurusu, BN. 2014/4724, KT. 07.03.2019, p. 44.

Diğer kararlar için bkz: Candaş Kat Başvurusu, BN. 2015/18467, KT. 19.11.2019; Zeki Demir Başvurusu, BN. 2015/16719, KT. 02.12.2020. Bu konuda daha detaylı bir çalışma için bkz. Taylan Barın, “Bireysel Başvuru Hakkı ve Hakkın Geleceğine Yönelik Endişeler”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, C. 11, S. 21 (2022): 31-56.

³⁹ Bkz. 6216 sayılı Kanun m. 21/(2)-c, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 95.

⁴⁰ Bu konuda daha detaylı bir çalışma için bkz. Taylan Barın, “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvurularda Düşme Kararları”, *Anayasa Yargısı*, C. 41, S.2 (2024): 115-157.

(1) Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir:

a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi.

b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.

c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

Bu düzenleme, kanunda tek bir sebeple sınırlı olan düşme kararının içtüzük ile dört farklı sebebe genişletilmesi nedeniyle hukuki bir tartışma doğurmaktadır. Söz konusu genişletme, içtüzüğün kanuna ve dolayısıyla Anayasa'ya uygunluğu açısından sorunlu görülmektedir.

İçtüzüğün düşme kararına ilişkin halleri genişletmesi yukarıda işaret edildiği üzere kanunilik ilkesi ve Anayasa'nın 138. ile 153. maddeleri bağlamında eleştiriye açıktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 37. maddesi, benzer düşme hallerini öngörse de bu uyum, içtüzüğün Anayasa'ya aykırılık sorununu ortadan kaldırmaz; zira Türk hukukunda yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesine ilişkin Anayasal güvence hâlen caridir. Bu bağlamda içtüzük, kanunun uygulama detaylarını belirlemekle sınırlıdır ve yeni düşme sebepleri yaratması, Anayasa Mahkemesi'nin düzenleme yetkisini aşan bir kurallar bütünü olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, düşme kararı verilebilecek halleri usul açısından yalnızca kanunun veyahut kanunda öngörülme-yen hallerde başvurulabilecek kanunların çizdiği çerçevede düzenleyebilir.

B. AYM İçtüzüğü m. 28/3: Bireysel Başvurunun Genel Kurulca Karara Bağlanması

Bireysel başvuruların Genel Kurulda karara bağlanması aslında içtüzüğü aşan bir problemdir. Anayasası'nın 149. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına göre, bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir. Siyasi partilere ilişkin davalar, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülen yargılamalar Genel Kurul tarafından görülürken, bireysel başvurular bölümler tarafından karara bağlanır.

6216 sayılı Kanun'un 22. maddesine göre Mahkeme'de, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekilinin liderliğinde altışar üyeden oluşan iki bölüm bulunur. Bu bölümler, başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Bölüm ve komisyonların oluşumu ile iş bölümü, içtüzük ile düzenlenir.

Hem 2010 Anayasa değişikliklerinde hem de 6216 sayılı Kanun'un Genel Kurulun görev ve yetkilerini düzenleyen 21. maddesinde bireysel başvurulara ilişkin Genel Kurula bir rol verilmediği görülmektedir. Aksine Anayasa metninde bireysel başvuruların bölümlerce karara bağlanacağı vurgulanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin çalışma ve yargılama usulünün düzenlendiği 149. maddesinin ikinci fıkrasında “*Siyasi partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz*

davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.” denilmek suretiyle bireysel başvuruların yalnızca bölümlerce karara bağlanacağı düzenlenmiştir. Teklifin madde gerekçesinde bu husus *“Bölümler, esas itibarıyla bireysel başvuruları incelemekle görevlendirilmektedir. Siyasî partilere ilişkin dava ve başvuruların, iptal ve itiraz davalarının ve Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamaların Genel Kurulca yapılması benimsenmektedir.”* ifadesiyle anılan düzenlemenin bilinçli bir tercihi yansıttığına işaret edilmiştir.

6216 sayılı Kanun’un Genel Kurulu düzenleyen hükümlerinde de bireysel başvuruların karara bağlanması hususunda Genel Kurula yetki ve görev verilmediği görülmektedir. Anılan yetki – kanaatimizce Anayasa’ya aykırı olarak – Kanun’un “Kararlar” başlıklı 50. maddesinin (4) numaralı fıkrasında *“Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları, bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Buna ilişkin diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir.”* şeklinde verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 28/3. maddesine göre:

“Bir bölüm, incelediği bir bireysel başvuruda, daha önce başka bir bölümün verdiği kararla çelişen bir karar verecekse ya da konunun niteliği gereği Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerektiğine kanaat getirirse, dosyadan el çekebilir. Bölüm Başkanı, dosyayı Genel Kurul’a sunmak üzere Başkana iletir.”

Bu başlık altında da tıpkı düşme kararlarında olduğu gibi Anayasa’ya aykırı kanun maddesiyle alınan yetkinin içtüzük düzenlemesiyle Anayasa’ya ve kanuna aykırı olarak genişletildiği senaryo tekrarlanmaktadır. Nitekim 6216 sayılı Kanun, yalnızca içtihat farklılıklarının giderilmesi amacıyla dosyaların Genel Kurula gönderilmesini ve burada karara bağlanmasını öngörürken, İçtüzük’ün 28. maddesi, konunun niteliği gereği Genel Kurul tarafından karara bağlanmasının gerekli görüldüğü durumlarda da dosyaların Genel Kurula gönderilebileceğini düzenlemektedir.

Kanaatimizce Anayasa’ya göre bireysel başvuruyu Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu hiçbir hâl ve şartta karara bağlayamaz. 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesindeki *“... bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır.”* hükmü, içtihadı birleştirme kararı gibi bir uygulama gibi kullanılarak bir başvurunun kabul edilebilirlik incelemesinden karara kadar olan kısmını değil farklı içtihatların hangisinin tercih edileceğine ilişkin bir karar ile sınırlı olmalıdır.

5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair İçtüzük’ün 3. maddesi ile takip eden başlıkta incelediğimiz pilot karar usulüne ilişkin bir fıkra eklenmiştir. İçtüzük’ün 75. maddesinin (6) numaralı fıkrasına göre Genel Kurula sevk edilen başvurularda pilot karar verilmesine dair değerlendirmenin Genel Kurul tarafından yapılacağı hüküm altına alınarak, şimdiye kadar yalnızca bölümlerce verilmiş olan pilot kararlarda verme bağlamında Genel Kurul da yetkilendirilmiştir.

Kanadoğlu’na göre, hangi durumlarda bölümlerin, hangi durumlarda ise Genel Kurulun karar vereceğine ilişkin düzenlemenin kanunla yapılması gerekirken, Anayasa

Mahkemesi, i t z  k ile kendisini yetkili kılmı tır⁴¹. Bu g r    katılmakla birlikte, sorunun yalnızca ‘‘hangi organın ne zaman karar verece inin belirsizli  ’’ ile sınırlı olmadığı, daha ciddi bir boyuta sahip olduğu vurgulanmalıdır. Zira, yukarıda a ıklan    üzere, bireysel başvuru sisteminde Genel Kurula, içtihat farklılıklarını giderme dışında bireysel başvuruları karara ba lama yetkisi tanınmamıştır. Ancak i t z  k, Genel Kurulun bu sınırlı yetkisini belirsiz bir şekilde geni letmekte ve bu durum Anayasa’ya aykırılık oluşturmaktadır.

C. AYM İçtüzüğü m. 75: Pilot Karar Usulü

Pilot karar usulü, ‘‘Sistematik bir Sorunu Ortaya Koyan Kararlar Hakkında Bakanlar Komitesi Kararı’’ ile ortaya  ıkmi  ve daha sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) İçtüzüğü’n n 61. maddesiyle düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ulusal düzeydeki i leyi  sorunlarından kaynaklanan mükerrer başvuruları sonuçlandırabilmek için ilgili Devletlere bu sorunları ortadan kaldırma konusunda y   ml   k getirme tekniği olarak pilot karar usulünü geli tirmi tir⁴². Böylelikle AİHM bir kararıyla pek çok davayı sonu landırabilme imkanına kavu mu tur⁴³.

Türkiye açısından ise, 6216 sayılı Kanun’da pilot karar usulüne ilişkin herhangi bir h   m bulunmamaktadır. Bu usul, ilk kez Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’n n 75. maddesi ile düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre:

‘‘Pilot karar usulü

MADDE 75- (1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynakland  nı ve bu sorunun başka başvurularda da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurularda yol a aca  nı     rmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde     mlenir;     mlenmedi i takdirde Mahkeme tarafından topluca g r  lerek karara ba lanır.

(2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvurucunun istemi üzerine başlatabilir.

(3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli i leri arasında sayılır.

⁴¹ Korkut Kanado lu, ‘‘Bireysel Ba vuruya İlişkin İ t z  k Düzenlemelerinin Anayasall   Sorunu’’, *İstanbul Okan Üniversitesi Hukuk Bülteni* (Şubat 2022), Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2025, <https://www.okan.edu.tr/hukuk/sayfa/8085/bireysel-basvuruya-iliskin-ictuzuk-duzenlemelerinin-anayasalligi-sorunu/>.

⁴² Leyla Nur Oduncu, ‘‘Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Pilot Karar Usulü’’, *İnsan Hakları Yıllığı*, C. 38, (2020): 84.

⁴³ AİHM ilk pilot kararını Broniowski v. Poland (GC), (BN. 31443/96 KT. 22.05.2004) davasında vermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği’ne bırakılan eski Polonya topraklarında (günümüzde Ukrayna, Belarus ve Litvanya sınırları içerisinde kalan bölgelerde) mal varlığı bulunan kişiler, literatürde ‘‘Bug Nehri Talepleri’’ (Bug River claimants) olarak anılmaktadır. Polonya devleti, bu kişilere yeni sınırları içerisindeki taşınmazlardan uygun karşılıklar verilmesini taahhüt etmiştir. Ancak söz konusu taahhüt uzun yıllar boyunca etkili bir biçimde yerine getirilmemiş; bu nedenle, Broniowski dahil olmak üzere çok sayıda kişi,     r len tazminat mekanizmasından yararlanamamı tır. Verilen bu ilk karar yaklaşık 80.000 kişiyi ilgilendirmektedir.

(4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir.

(5) Bölüm pilot kararla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.

(6) (Ek: 5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğü’nün 3 üncü maddesi ile) Genel Kurula sevk edilen başvurularda söz konusu değerlendirmeler Genel Kurul tarafından yapılır.”

Bu usulün, başvurunun taraflarını doğrudan etkilediği ve bir yargılama usulü olduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. İçtüzük’ün 75. maddesinin (5) numaralı fıkrası da bu usulün yargılama usulüne ilişkin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, söz konusu hükmün adil yargılanma hakkıyla da ilişkili olduğunun altı çizilmelidir.

Pilot karar usulünün 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesine dayandığı ileri sürülebilir de bu usule ilişkin açık bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır. Yargılama usulüne dair bir mesele olan pilot karar usulünün, kanunla düzenlenmesi gerekirken içtüzük ile düzenlenmiş olması, Anayasa’ya aykırılık teşkil etmektedir.

Anayasa Mahkemesi bu usulü de nispeten yaygın bir şekilde kullanma eğiliminde olmasına rağmen, pilot karar neticesinde yasama organının umulduğu gibi harekete geçmemesi bu kararların yaygınlık kazanmasını engellemiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi’nin TBMM’ye bildirimde bulunulmasına ilişkin ilk kararı olan Y.T. kararı ihlalin yalnızca TBMM’ye bildirilmesi ile sınırlı olmayıp aynı zamanda “pilot karar” usulüne başvurularak verilen ilk karar olması bakımından önem arz etmektedir⁴⁴.

D. AYM İçtüzüğü m. 73: Tedbir Kararı

Genel olarak tedbir kararlarının amacı, bir hakka yönelik mevcut olan ciddi tehlikenin, gerçekleşmiş bir zarara dönüşmesini önlemektir⁴⁵. Tedbir kararlarına ilişkin özel düzenleme ise 6216 sayılı Kanun’un 49. maddesinin (5) numaralı fıkrasında maddesinde düzenlenmiştir:

“Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.”

6216 sayılı Kanun’da, bireysel başvurularda tedbir kararına ilişkin oldukça genel ve çerçeve niteliğinde bir düzenleme yer almaktadır. Kanun, tedbir kararının uygulanabilirliğini temel hatlarıyla ortaya koyarken, bu konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 73. maddesinde yapılmıştır.

⁴⁴ Detaylı tahlil için bkz. Abbas Kılıç, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi”, *Anayasa Yargısı*, C. 38, S.1 (2021): 85-126.

⁴⁵ Gonca Erol, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda ‘Tedbir’”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 30(130), (2017): 61.

Tedbir kararı Anayasa Mahkemesi İ t z     n n 73. maddesinde⁴⁶ düzenlenmiştir. Anılan madde 5/8/2025 tarih ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İ t z     n n Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair İ t z  k ile de i tirilmi tir. Maddenin  zg n halinde tedbir karar başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması üzerine tedbir kararı verilebileceği şeklinde sınırlanmaktaydı. Mahkeme’nin Kanun’da kendisine verilen yetkiyi bu şekilde daraltması ciddi eleştirilere tabi tutulmaktaydı. Kanaatimizce Mahkeme’nin bu usulü içtihadıyla benimseyebilece i, başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunmad  ı durumlarda tedbir kararı vermeyebilece i bu eleştirilerde dikkate alınmamaktaydı.

6216 sayılı Kanun ile i t z   n tedbir kararına dair hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, kanunun, bireysel başvuru kapsamında yer alan tüm temel hak ve  zg rl  kler açısından tedbir kararı verilmesine imk n tan d  ı anlaşılmaktadır. Nihayetinde 5/8/2025 tarihli İ t z  k de i ikli iyle anılan düzenlemede de i ikli e gidilerek kanunla uyum sağlanmış ve “Tedbir kararı” başlıklı 73 maddenin (1) numaralı fıkrası  u şekilde düzenlenmiştir: “Başvurucunun temel haklarına, özellikle yaşamına ya da maddi veya manevi varlığına yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması  zerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.” Bu düzenlemenin ilk aşamada uygulamada bir de i ikli e sebebiyet vermeyeceğini, Mahkeme’nin ancak başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike olması halinde tedbire karar vereceğini değerlendirmektedir.

Tedbir kararına dair önemli sayılabilecek bir değişiklik de yine aynı i t z  k de i ikli i ile getirilen 73. maddenin (2) numaralı fıkrasıdır. Anılan fıkranın güncel hali oldukça karmaşık bir şekilde kaleme alınmıştır: “ ncelenen başvurularda ilişkin olarak; resen ya da başvurucunun talebi üzerine dosyanın esas  hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına ba vurulmamas  hâlinde başvurucunun temel haklarına, özellikle yaşamına ya da maddi veya manevi varlığına yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması  zerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derh l yapılarak, tedbir hususunu da karara ba lamak üzere başvuru, ilgili Bölüme gönderilir.” Aslında bu de i ikli in

⁴⁶ Tedbir kararı

MADDE 73- Başvurucunun temel haklarına, özellikle yaşamına ya da maddi veya manevi varlığına yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması  zerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.

(2) (De i ik: 5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İ t z   n 2 nci maddesi ile)  ncelenen başvurularda ilişkin olarak; resen ya da başvurucunun talebi üzerine dosyanın esas  hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına ba vurulmamas  hâlinde başvurucunun temel haklarına, özellikle yaşamına ya da maddi veya manevi varlığına yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması  zerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derh l yapılarak, tedbir hususunu da karara ba lamak üzere başvuru, ilgili Bölüme gönderilir.

(3) (Ek: 5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İ t z   n 2 nci maddesi ile) Tedbir kararı, Bölüm Başkanları tarafından uygun görülen hâllerde elektronik yöntemlerle toplantı yapılarak da verilebilir. Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir.

(4) Tedbir kararı verilen başvurunun esas  hakkındaki kararın en geç alt  ay içinde verilmesi gerekir. Tedbirin devam  konusunda yeni bir karar alınmad  ında, başvurucunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun d  mesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

maksadı kabul edilemez bulunacak bir başvurunun tedbir kararının incelenmemesinden ibarettir. Başvuru süresi sona erdikten, başvuru yolları tüketilmeksizin veya benzer şekilde kabul edilemez bulunması kuvvetle muhtemel olan başvurularda tedbir talebinin incelenmemesini amaçlayan bu değişiklik, öte yandan dolaylı olarak tedbir kararının da bölümler yerine fiiliyatta komisyonlarca karara bağlanması ihtimalini barındırmaktadır. Bu yönüyle de Anayasa ve kanuna aykırı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tedbire ilişkin yapılan son değişiklik ise İçtüzük'ün 73. maddesinin (3) numaralı fıkrasıdır ve gerçek bir içtüzük değişikliği niteliğindedir. Anılan fıkra “*Tedbir kararı, Bölüm Başkanları tarafından uygun görülen hâllerde elektronik yöntemlerle toplantı yapılarak da verilebilir. Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir.*” şeklindedir ve kararın alınmasına ilişkin iç çalışma düzenine dair bir düzenlemedir.

5/8/2025 tarihli içtüzük değişikliği ile tedbir kararına ilişkin genel çerçevenin çizildiği (1) numaralı fıkra ile içtüzük, kanunla uyumlu hale getirilmiştir. (2) numaralı fıkra ile yapılan ise aslında 6216 sayılı Kanun’la yapılması gereken bir değişikliği ifade etmektedir. İçtüzük sınırlarını aşan bir düzenleme olduğunun, komisyonun yetkilerinin öngörülemez bir şekilde artırılması şeklinde yorumlanabileceği vurgulanmalıdır. Her hâl ve şartta tedbir kararının, yargılama usulüne ilişkin bir karar türü olduğu göz önüne alındığında, bu hususun içtüzük ile düzenlenmesinin Anayasa’ya aykırılık teşkil ettiği açıktır.⁴⁷

E. İçtüzükle Düzenlenemeyecek Yargılama Usulüne İlişkin Diğer Konular

Bireysel başvuru sürecine dair bazı düzenlemelerin, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun tarafından içtüzüğe bırakıldığı ve bu düzenlemelerin yargılama usulüne ilişkin olduğu görülmektedir. Ancak, bu hususların içtüzük ile düzenlenmesi, Anayasa’ya aykırılık teşkil ettiği yönünde eleştirilmektedir. İlgili düzenlemeler şunlardır:

- **Başvurucunun Kimlik Gizliliği Talebi:** Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 6/11/2018 tarih ve 30587 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzük’ün 8 inci maddesi ile değişik “*Bireysel başvuru formu ve ekleri*” başlıklı 59. Maddesinin (2) numaralı fıkrasının i) bendine göre başvuru “*Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri.*” belirtmek zorundadır⁴⁸. Gizlilik talebine ilişkin esas üzerinde durulması gereken husus, Mahkemenin gizlilik kararı verirken taleple bağlı olup olmadığıdır.

Mahkeme uygulamada pek çok kararında “*Başvurunun niteliği gereği kamuya açık belgelerde başvurunun kimliğinin resen gizli tutulmasına*” şeklinde hüküm kurarak

⁴⁷ İçtüzüğün tedbir kararları yönünden sınırlandırılmasının tahlil ve tenkidi için bkz. Meral Sungurtekin Özkan, “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru İncelemesinde Verdiği Tedbir Kararının Adalete Erişim Bakımından Değerlendirilmesi”, *İzmir Barosu Dergisi*, 88(1), (2023): 121-148.

⁴⁸ Pek çok örnek arasından gizlilik talebi kabul edilen güncel bir karar için bkz. N.E [GK] Başvurusu, BN. 2022/62466, KT. 29.05.2025.

gizlilik kararı vermektedir⁴⁹. Mahkeme bu tür kararını ilk kez çocuğun nitelikli cinsel istismarı suçundan yapılan soruşturmanın kovuşturmaya yer olmadığına dair kararla sonuçlanmasının kötü muamele yasağını ihlal ettiği iddiasına ilişkin bir başvuruda, çocuğun yüksek yararını gözeterek vermiştir⁵⁰. 2020 öncesi ağırlıklı olarak çocuğun yüksek yararı gerekçesiyle bu şekilde kararlar verilirken, günümüzde daha sık resen gizlilik kararı verilmekte ve bu gizlilik kararının neden verildiği pek çok zaman gerekçelendirilmemektedir. Bu konu doğrudan içtüzükle ilgili görülmesi de zımnen içtüzük kuralının uygulanmaması sonucu doğurduğu için dikkat çekicidir.

- **Kabul Edilemezlik Kararlarında Gizlilik Talebi:** Komisyonlar, bölümler ve Genel Kurul kararlarından farklı olarak gizlilik talebi hakkında karar vermeye yetkili değildirler. İçtüzükte, komisyonların kabul edilemezlik kararı verdiği başvurularda bu gizlilik talebinin karara bağlanamayacağı açıkça düzenlenmiştir⁵¹. Bu düzenleme yerinde olup, kabul edilemezlik kararları yayımlanmadığı için bu gizlilik talebinin karara bağlanıp bağlanmaması önem arz etmemektedir.
- **Komisyonların Oluşumu:** 6216 sayılı Kanun, kabul edilebilirlik kararı verecek komisyonların nasıl oluşturulacağını içtüzüğe bırakmıştır. İçtüzük ise bu komisyonların iki üyeden oluşmasını öngörmektedir. Pek çok düzenleme gibi yine yargılama usulüne ilişkin bir düzenleme olduğu için kanunla yapılması gerekirdi. Oysa 6216 sayılı Kanun m. 22/2'ye göre “... komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususlar İçtüzükle düzenlenir.” şeklinde bir kurala yer verilerek komisyonların oluşumu içtüzüğe bırakılmıştır. En azından üye sayısının kanunla belirlenmesi isabetli olurdu⁵². Her ne kadar Kanun m. 48/3'te “Kabul edilebilirlik incelemesi

⁴⁹ Örneğin, A.K. [2. B.] Başvurusu, BN. 2019/19453, KT. 30.04.2025; O.I.M.S.H. [2. B.] Başvurusu, BN. 2020/32716, KT. 30.04.2025.

⁵⁰ A.D. [1. B.] Başvurusu, BN. 2014/7967, KT. 23.05.2018, p. 76-78. Gerekçelendirme şu şekildedir:

“76. Başvuru formunda kamuya açık belgelerde kimliğin gizli tutulması yönünde bir talep mevcut değildir.

77. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesine göre kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde temel amaç çocuğun yüksek yararının korunmasıdır.

78. Çocuklar hakkında yürütülen idari ve yargısal işlemlerde kimliklerinin başkaları tarafından belirlenmemesi çocuğun yüksek yararı bakımından oldukça önemlidir. Başvurucunun kimliğinin ifşa edilmesi, küçük yaşta yaşadığı ileri sürülen bazı olaylar nedeniyle hayatının geri kalan kısmında maddi ve manevi bütünlüğü üzerinde menfi sonuçlar doğurma potansiyeli barındırdığından Anayasa Mahkemesince resen kamuya açık belgelerde başvurunun kimliğinin gizli tutulmasına karar verilmiştir (Bu konuda 5395 sayılı Kanun'un 4. maddesinin (1) numaralı fıkrasının birinci bendindeki düzenleme ile benzer yöndeki AİHM değerlendirmesi için bkz. §§ 56, 71).”

Aynı yönde bir karar için bkz. A.S.Y. [2. B.] Başvurusu, BN. 2015/4213, KT. 15.11.2018, p. 35-37.

⁵¹ İçtüzük m. 33/(4) : (Ek: 6/11/2018 tarihli ve 30587 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçtüzüğün 6 ncı maddesi ile) Komisyonlar, kabul edilemezlik kararı verilen başvurularda gizlilik taleplerini karara bağlamazlar.

⁵² Komisyonların oluşumu 5/8/2025 tarihinde yapılan değişiklikler arasında yer almıştır ve içtüzüğün güncel hâli şu şekildedir:

“Komisyonların oluşumu

MADDE 32- (1) Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemelerini yapmak üzere Bölümlere bağlı olarak görev yapan üçer Komisyon oluşturulur. Bunlar bağlı bulundukları Bölümle birlikte numaralandırılmak suretiyle isimlendirilirler. Bölüm Başkanı, Komisyonlarda görev almaz. Komisyonlara kıdemli üye başkanlık eder.

(2) (Değişik: 5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İçtüzüğün 1 inci maddesi ile) Komisyonların oluşturulması amacıyla Başkanvekili haricindeki Bölüm üyeleri kıdem sırasına göre listelenir. Her üyenin her

komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.” hükmüne yer verildiği için tek kişiden oluşmayacağı öngörülmüşse de 3 veya daha fazla üyeden oluşması da muhtemeldir.

- **Oy Birliği Sağlanamayan Durumlar:** Komisyonlarda oy birliği sağlanamazsa, başvurunun bölüme gönderilmesini isteyen üyenin, bu kararın gerekçesini yazma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- **Adalet Bakanlığı’na Gönderme ve Cevap Süreci:** Kabul edilebilirliğine karar verilen başvurular, cevap alınmak üzere Adalet Bakanlığı’na gönderilmektedir. Ancak, bazı koşullarda cevap beklenmeden karar verilebilmesi de mümkündür.

Bu düzenlemelerin önemli kısmı, yargılama usulüne ilişkin meseleler olup, içtüzük ile düzenlenmiş olmaları kanuna, Anayasa’ya ve bilhassa da Mahkemelerin görev ve yetkilerinin kanunla belirleneceği, temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceği ve nihayetinde yasama yetkisinin devredilmezliği kuralına aykırılık oluşturmaktadır.

SONUÇ

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün Anayasal niteliği ve sınırları üzerine yapılan bu inceleme, esasen Türk Anayasa hukukunun temel problemlerinden birini incelemektedir. Detaylı biçimde gösterildiği üzere, Mahkeme’nin kendi çalışma düzenine ve iç işleyişine dair düzenlemeler yapma yetkisi tartışmasızdır; ancak bu yetkinin yargılama usullerine doğru genişletilmesi, Anayasa’nın açık hükümleriyle çelişmektedir.

Anayasa Mahkemesi’nin kurulduğu 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası’nın özgün ve güncel hâli karşılaştırmalı olarak ele alındığında, Anayasa koyucunun Mahkeme’nin yargılama usulünü kanuna, çalışma usulünü ise içtüzüğe bırakarak açık ve kesin bir görev paylaşımı yaptığı görülmektedir. Buna rağmen, bireysel başvurunun hukuk sistemimize dâhil edilmesinden sonra kabul edilen 6216 sayılı Kanun ve bu Kanun’a dayanılarak çıkarılan içtüzük, yargılama usulüne ilişkin alanı da içtüzüğün kapsamına sokmuş; bu durum anayasal güvencelerle bağdaşmaz bir ikilik yaratmıştır. Bu ikilik, yalnızca normatif hiyerarşi tartışması bakımından değil, temel hakların kanunla sınırlanması ilkesine aykırılık açısından da sorunludur.

Makale boyunca incelenen örnekler, bu anayasal sınır aşımının somut tezahürlerini göstermektedir. Özellikle bireysel başvurularda düşme kararı verilebilecek hallerin içtüzükle

Komisyonunda dönüşümlü olarak görev yapması sağlanır. Bölüm Başkanı bu dönüşüme ilişkin takvimi gösteren listeyi her sene başında hazırlar. Bölüme yeni üyenin katılması durumunda buna göre gerekli düzenlemeyi yapar. Bu listeler üyelere duyurulur.

(3) (Değişik: 5/8/2025 tarihli ve 32977 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İçtüzüğün 1 inci maddesi ile) Komisyon üyeliklerinde eksiklik olması hâlinde listedeki sıralamaya göre en kıdemsiz üye, Bölüme ait ilgili Komisyondaki eksik üyenin yerine de görev alır.

(4) Genel Kurul, Bölümlere bağlı Komisyonların ve Komisyonları oluşturan üye sayılarının değiştirilmesine karar verebilir. Bu takdirde yukarıdaki fıkralarda belirtilen usulle Komisyonlar yeniden oluşturulur.”

genişletilmesi, kanunda öngörülmeyen yeni sebepler yaratılması sonucunu do urmu ; bu, bireysel başvurunun özü olan hak arama özgürlüğünü doğrudan etkilemiştir.

Benzer  ekilde, Anayasa’da yer almamasına hatta bireysel başvuru bağlamında Genel Kurula herhangi bir rol verilmemesine rağmen Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun bireysel başvuruları karara ba lama yetkisi hem Anayasa’nın lafzıyla hem de Anayasa koyucunun açık iradesiyle çelişmektedir. İ t z  , bölümler arasındaki içtihat farklılıklarını gidermeye yönelik dar kapsamlı bir yetkiyi genişleterek, Genel Kurul’a bireysel başvuruları doğrudan karara ba lama imk n  tanı mı tır. Nihayetinde 5/8/2025 tarihli i t z   de i ikli i ile pilot karar usulünün uygulanmasında da Genel Kurula görev verilmiştir. Bu yaklaşım, Anayasa Mahkemesi’nin kendi yetkisini a arak norm yaratması anlamına gelmektedir.

Pilot karar usulü ve tedbir kararları bağlamında da benzer sorunlar gözlemlenmektedir. AİHM prati inden esinlenerek i t z  te yer verilen pilot karar usulü, aslında yargılama usulüne dair temel bir mekanizmadır ve kanuni dayana a sahip olmaksızın i t z   aracılığıyla benimsenmiştir. Bu yönüyle, AİHM ile uyum iddiası, Anayasa’nın açık hükümlerine rağmen meşruiyet sağlayıcı bir argüman olamaz. Tedbir kararları bakımından ise 6216 sayılı Kanun’da  er eve nitelikte bir düzenleme yapılmı ken, i t z   bu düzenlemeyi önce daraltmı , sonra geni letmi  ve nihayetinde 2025 de i ikli iyle kanunla uyumlu h le getirmiştir. Bu süreç, i t z   n yargılama usulüne dair düzenlemeler yaparken anayasal sınırların nasıl dalgalı bir biçimde açıldığını gösteren dikkat çekici bir örnektir.

Bu noktada, i t z   n hukuki niteliği ve normlar hiyerar isindeki yeri üzerinde de durulmalıdır. Öğretide farklı görüşler olmakla birlikte, AYM İ t z   n n kural olarak idari bir düzenleyici işlem niteliğinde olduğu ve kanun altı bir norm konumunda bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Doğrudan Anayasa’dan yetki aldığı iddiası ise, ancak Anayasa’nın tanıdığı sınırlar d hilinde geçerlidir. Dolayısıyla, yargılama usulüne ilişkin hükümler yönünden i t z  , Anayasa’ya aykırı bir norm haline gelmekte ve bu aykırılığın giderilmesi için yargısal denetimin işletilmesi gerekmektedir.

Yargısal denetim bağlamında, i t z   n idari işlem niteliği göz önüne alındığında, i t z   n denetiminde Danıştay’ın görevli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Danıştay’ın bu türden düzenleyici işlemleri denetlemesi hem normlar hiyerarşisinin korunması hem de hukuk devleti ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından zaruridir. Anayasa Mahkemesi’nin, normatif sınırları a an i t z   düzenlemeleri yapması, denetim dışı bırakıldığında anayasal düzende yetki gaspı anlamına gelecektir. Hukuk devleti ilkesinin gereği olarak, Mahkeme’nin dahi işlemleri yargı denetimine tabi olmalıdır.

Çalışmanın ortaya koyduğu en kritik husus, Anayasa Mahkemesi’nin, Anayasa’yı korumakla görevli olmasına rağmen zaman zaman anayasal sınırların dışına çıkabilmesidir. Bu durum, hukuk devletinin en temel prensiplerinden biri olan ve Anayasa’nın “Egemenlik” başlıklı 6. maddesinde düzenlenen “yetkinin kaynağını ve sınırını Anayasa’dan alma” ilkesini zedelemektedir. Yasama organının 6216 sayılı Kanun’da Anayasa’ya aykırı hükümler kabul etmiş olması ve Anayasa Mahkemesi’nin de bu hükümleri geniş yorumlayarak uygulaması, normatif meşruiyet krizine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün anayasal sınırları aşan düzenlemeleri, sadece teknik bir usul tartışması değildir. Bu durum, doğrudan doğruya hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve hukuk devleti ilkesi ile ilgilidir. İçtüzük aracılığıyla yargılama usulünün değıştirilmesi, Anayasa'nın 13., 36., 40., 142. ve 149. maddelerindeki güvenceleri etkisiz kılmakta; bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan mekanizmaları zayıflatmaktadır.

Bütün bu tespitler ışığında, yapılması gereken açıktır: Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, yalnızca Mahkeme'nin çalışma düzenine ilişkin hükümlerle sınırlı tutulmalı; yargılama usullerine dair tüm düzenlemeler kanunla yapılmalıdır. Danıştay, anayasal sınırları aşan içtüzük hükümlerini iptal ederek hukuk devletinin işleyişini teminat altına almalı; yasama organı da 6216 sayılı Kanun'daki Anayasa'ya aykırı hükümleri gözden geçirerek yeni bir düzenleme yapmalıdır. Ancak bu şekilde hem Anayasa Mahkemesi'nin meşruiyeti güçlendirilir hem de bireysel başvuru hakkının işlevselliğı korunur.

Özetle, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün anayasal sınırlarını aşan hükümleri, yalnızca teknik bir içtüzük meselesi olarak görülemez. Bu mesele, anayasal düzenin, kuvvetler ayrılığının ve hukuk devleti ilkesinin sağlıklı işleyişini açısından hayati önemdedir. Anayasa Mahkemesi, kendi içtüzüğünde dahi Anayasa'ya sadık kalmakla yükümlüdür. Zira Anayasa'ya bağlılık, yalnızca bireylerin ve diğer devlet organlarının değil, Anayasa Mahkemesi'nin de üzerinde durması gereken asli bir görevdir.

KAYNAKÇA

- Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2024.
- Armağan, Servet. *Memleketimizde İ t z   ler*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1972.
- Atalı, Murat, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan. *Medenî Usûl Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Atar, Yavuz. “Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin Hukuki Rejimi ve Anayasallık Denetimi”. *Anayasa Yargısı*. C. 36. S. 1 (2019): 241-266.
- Barın, Taylan. “Anayasa Mahkemesi Uygulamasında Bireysel Başvurularda D   me Kararları”. *Anayasa Yargısı*. C. 41. S. 2 (2024): 115–157.
- Barın, Taylan. “Bireysel Başvuru Hakkı ve Hakkın Gelece ine Yönelik Endi eler”. *Anayasa Hukuku Dergisi*. C. 11. S. 21 (2022): 31-56.
- Can, Osman, Duygu  im ek Akta . “Olağanüstü Hâl Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamelerin Yargısal Denetimi  zerine”. *M  HFD*. C. 23. S. 1 (2017): 13-43.
-  a layan, Ramazan. “Yasama ve Yargı Organlarının Yönetmelik Yapma Yetkisi  zerine”. *ASB HFD*. C. 7. S. 1 (2025): 1-20.
- Erkut, Celal. *İptal Davasının Konusunu Oluşturması Bakımından İdari İşlemin Kimliği*. Ankara: Danıştay Yayınları, 1990.
- Erol, Gonca. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda ‘Tedbir’”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. C. 30. S. 130 (2017): 55-88.
- G rg n,  anal, Levent B r  ve Mehmet Kodako lu. *Medenî Usûl Hukuku*. 12. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. 4. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2021.
- Gülgeç, Yahya Berkol. *Normlar Hiyerarşisi: Türk Alman ve İngiliz Hukuk Sistemlerinde Kural İşlemlerin ve Mahkeme Kararlarının Hiyerarşik Gücü*. 3. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Hakan, Pekcanıtez. *Medenî Usûl Hukuku*. 15. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017.
- Kalabalık, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, C. 2, 2021.
- Kanado lu, Korkut. “Bireysel Başvuruya İlişkin İ t z   Düzenlemelerinin Anayasall   Sorunu”. *İstanbul Okan Üniversitesi Hukuk Bülteni* (Şubat 2022). Erişim Tarihi Ağustos 6, 2025. (<https://www.okan.edu.tr/hukuk/sayfa/8085/bireysel-basvuruaya-iliskin-ictuzuk-duzenlemelerinin-anayasalligi-sorunu/>).
- Kılıç, Abbas. “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine Bildirilmesi”. *Anayasa Yargısı*. C. 38. S. 1 (2021): 85–126.
- Kuru, Baki, Ramazan Arslan ve Ejder Yılmaz. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2005.

Oduncu, Leyla Nur. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Pilot Karar Usulü”. *İnsan Hakları Yıllığı*. C. 38, (2020): 83-121.

Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. 25. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2025.

Salihpaşaoğlu, Yaşar. *Hukuka Giriş*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınları, 2023.

Sungurtekin Özkan, Meral. “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru İncelemesinde Verdiği Tedbir Kararının Adalete Erişim Bakımından Değerlendirilmesi”. *İzmir Barosu Dergisi*. Yıl 88, S. 1. (2023): 121-148.

Tunaya, Tarık Zafer. *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*. 5. Basım. İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, 1982.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.

MAHKEME KARARLARI

A.D. [1. B.] Başvurusu, BN. 2014/7967, KT. 23.05.2018

A.K. [2. B.] Başvurusu, BN. 2019/19453, KT. 30.04.2025.

A.S.Y. [2. B.] Başvurusu, BN. 2015/4213, KT. 15.11.2018.

AYM, T. 01.03.2012, E.2011/59, K.2012/34.

AYM, T. 14.07.2021, E.2021/74, K.2021/51.

AYM, T. 14.12.2016, E.2016/139, K.2016/188.

Broniowski v. Poland (GC), BN. 31443/96 KT. 22.05.2004.

Candaş Kat Başvurusu, BN. 2015/18467, KT. 19.11.2019.

D. 10. D, T. 11.1.2016, E. 2015/1663, K. 2016/91.

D. 10. D, T. 20.09.1990, E.1990/2918, K.1990/1760.

D. 12. D, E. 1978/7347, K. 1979/893.

D. 5. D, T. 24.01.2007, E. 2005/5627, K. 2007/72.

N.E [GK] Başvurusu, BN. 2022/62466, KT. 29.05.2025.

O.I.M.S.H. [2. B.] Başvurusu, BN. 2020/32716, KT. 30.04.2025.

Ruhi Abat Başvurusu, BN. 2014/4724, KT. 07.03.2019.

Zeki Demir Başvurusu, BN. 2015/16719, KT. 02.12.2020.

